

міщення робочої сили. Розв'язання зазначених проблем сприятиме формуванню системи ефективного використання трудових ресурсів в аграрному секторі досліджуваного регіону.

Література

1. **Трудовий потенціал і зайнятість:** теоретичні основи та регіональні особливості/ М.І. Долішній, С.М. Злупко, С.І. Бандур та ін. – Ужгород: Карпати, 1997. – 422 с.
2. **Лібанова Е., Палій О.** Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. – К.: Вид-во "Основи", 2004. – 491 с.
3. **Петрова І.А.** Сегментація ринку праці: теорія і практика регулювання. – К.: Тиксон, 1997. – 296 с.
4. **Статистичний щорічник** Івано-Франківської області за 2006 рік. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2007. – 501 с.
5. **Статистичний щорічник Львівської** області за 2006 рік. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області. Частина 2, 2007. – 341 с.
6. **Статистичний щорічник Тернопільської** області за 2006 рік. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2007. – 445 с.
7. **Економічна активність населення** України у 2004 р.: Стат. зб. – К.: Держ. комітет статистики України, 2005. – 256 с.
8. **Баланюк І.Ф.** Рівень зайнятості та оплата праці працівників сільського господарства Івано-Франківської області. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій. Матер. Сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 9-10 листопада 2005 р. – К.: Наука. – С. 501-504.
9. **Лавриненко С., Жаліло Я.** Щодо рівнів соціального розвитку сільських територій та життя сільського населення. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Desember/16.htm>.

УДК 330.342.2

*Викл. О.А. Зілгалова – Закарпатська філія Київського
славістичного університету*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІК

Проаналізовано основні характерні риси розвитку трансформаційних економік сучасності. Досліджено особливості перехідних процесів у колишніх планово-адміністративних економічних системах та у розвинених ринкових економіках.

Ключові слова: трансформаційна економіка, приватизація, постіндустріальне суспільство, трансформаційний спад, структурна перебудова.

Teacher O.A. Zilhalova – Transcarpathian branch of Kyiv Slavistic University

The peculiarities of the economies in transition development

The article analyzes the main features of the development of the contemporary economies in transition. The peculiarities of transitional processes in former planning and administrative economic systems and in the developed market economies are also researched.

Keywords: economy in transition, privatization, postindustrial society, transformational recession, structural adjustment.

Перехідному стану в економіці приділяють найбільшу увагу економісти-теоретики протягом останніх десятиліть. Загальним проблемам перехідних процесів у економіках різних країн, а також проблемі трансформаційної економіки як поняттю присвячені роботи таких українських вчених, як М. Долішній, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Грищенко, М. Гуревичов, І. Лук-

шин, А. Покритан, В. Тарасович та ін., а також зарубіжних вчених А. Бузгалін, А. Іларіонов, Я. Корнаї, В. Мау, Р. Нурсєв. Такий інтерес має, передусім, практичний характер і спрямований на пошук оптимального шляху для досягнення певної запланованої системи господарювання, якою, наприклад, може бути розвинена соціально-ринкова економіка в постсоціалістичних країнах. При цьому часто мають на увазі, що перехідний стан – це явище тимчасове, яке необхідно якомога швидше пройти, здолати і зосередити зусилля на побудові рівноважної, функціональної ринкової економіки. Більш універсальним є розуміння переходу як прояву одного із основних законів динаміки в економіці, закону переходу кількісних змін в якісні. З цієї точки зору, перехідний стан є не просто випадковістю, а закономірним та незворотнім етапом розвитку будь-якої економічної системи. Процес збалансованого, поступового нагромадження кількісних змін обов'язково повинен перейти в етап швидких якісних змін. Тобто перехідний стан – це особливий стан системи, який має якісно нові властивості [6, с. 17]. Д.А. Козуб у своїй праці "Перехідні процеси в економіці індустріального типу: зміст і методи структурування" виділяє найбільш загальні властивості перехідного стану, виходячи із визначення перехідного процесу як фази якісних змін, до яких можна віднести міжсистемність; нестійкість; нестационарність; непостійність складу; нелінійність, перервність; зменшення ефективності функціонування, криза, погіршення характеристик системи; інформаційний перегрів [11, с. 46]. Перехідні періоди також характеризують як такі періоди розвитку суспільства, для яких притаманні якісні зміни в основних законах функціонування суспільства, рух до нової економічної організації [3, с. 65].

На думку деяких дослідників [9, с. 135], найістотнішою перешкодою на шляху перехідного періоду є відсутність справжньої системи чітко визначених прав на власність, яка є одним із фундаментальних компонентів організаційної інфраструктури ринкової економіки і водночас життєво необхідною умовою виникнення і розвитку нового стабілізуючого сектора класу малого та середнього підприємництва. Для швидкої й ефективної передачі державного майна у приватні руки розроблено нові методи та схеми приватизації. Одним із таких методів у країнах Центральної та Східної Європи, що передбачав передачу державного майна приватному сектору, став метод малої приватизації.

В основі будь-якої приватизації – чи то малої, чи великої – лежить зміна форми власності. У трансформаційній економіці саме приватна власність створює альтернативу державній через реалізацію програми приватизації, таким чином забезпечуючи різноманітність форм власності та конкуренцію їх суб'єктів – власників цінностей; сприяє утворенню середнього класу в суспільстві; реформує менталітет недбалого ставлення до майна; виховує почуття господаря й відповідальності за свою працю; сприяє утвердженню політичної та економічної свободи в суспільстві, протіканню процесів реформування в цілому. Приватна власність є найефективнішою для малих підприємств, оскільки за рахунок неї створюється оптимальне середовище для реалізації власних інтересів, право на вільне використання результатів своєї праці та організацію бізнесу, чітко визначаються межі відповідальності керівника та його підлеглих [8, с. 16].

Провідні фахівці Центру Разумкова, проаналізувавши статистичний матеріал і дані спеціального соціологічного дослідження, дійшли висновку, що у приватизаційному процесі, який відбувався в Україні, не досягнуто головного – відокремлення влади від підприємництва. Фінансово-промислові групи тісно пов'язані з владними структурами. Протиправно отримана приватна власність не має ні правових гарантій недоторканності та захисту від політично мотивованого перерозподілу, ні суспільної легітимності. "Приватизація супроводжувалась численними недоліками концептуального, нормативно-правового, організаційно-методологічного, економічного, ... інформаційного характеру... часто тіньовими, а нерідко і кримінальними методами. На найвищому рівні офіційно визнано, що ці процеси фактично не контролюються державою. Недоліки процесу приватизації в Україні органічно пов'язані з недоліками... системи державного управління, з поширеною в середовищі корупцією" [1, с. 12].

На сьогодні у загальносвітовому масштабі найбільш актуальним є питання переходу від індустріального до постіндустріального суспільства. Його особливістю є не тільки зміни в матеріальній основі суспільства (технологія, техніка, рівень життя), а й переоцінка ціннісних орієнтацій, менталітету людей. Основними напрямками цих змін є гуманізація та екологізація. Більшість економічно розвинених країн на сьогодні знаходяться в перехідному стані до постіндустріального, інформаційного суспільства. Проте плавність, поступовість цього процесу не дає змоги помітити якісні стрибки, які обов'язково наявні в кожному перехідному стані. До таких якісних змін можна віднести пріоритет екологічних цінностей над економічними, гуманізацію та демократизацію насамперед відносин в економічній сфері, послаблення впливу просторових обмежень на діяльність людини і, як прояв цього, появу всіляких економічних та політичних міждержавних союзів і об'єднань, а також світове поширення та розвиток діяльності транснаціональних корпорацій. Ці процеси значною мірою впливають на розвиток малого та середнього підприємництва, оскільки з'являються все нові й нові замовлення для нього і використання його послуг як субпідрядника великого, зокрема міжнародного бізнесу.

Процеси в перехідних економіках є результатом не тільки ринкової трансформації, але й наслідком загальносвітових тенденцій руху до постіндустріального суспільства [2, с. 38]. Таким чином, ми маємо змогу спостерігати накладання одне на одного двох типів перетворень у світовому господарстві – ринкового та постіндустріального. У цьому плані основним завданням трансформаційних економік є не просто реформувати свою економічну систему для створення ринкових умов господарювання, а й створити всі необхідні передумови для формування постіндустріального типу суспільства з його якісними особливостями та ціннісними ідеалами, зокрема й у економічному житті. Хоча, на думку багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, практичний хід реформ у країнах Центрально-Східної Європи та колишнього СРСР показує, що для більшості з них характерною є деіндустріалізація національної економіки [4, с. 77], здебільшого цей процес деіндустріалізації не має нічого спільного із прогресивним рухом до постіндустріального суспіль-

ства. Понад це, у структурі промисловості зменшується частка високотехнологічних виробництв і зростає частка ресурсозатратних виробництв, пов'язаних з первинною обробкою сировини.

Проте рух перехідних економік до постіндустріального суспільства має деякі особливості порівняно з розвиненими ринковими державами. Так, у трансформаційних економіках на перший план виходить процес імпорту нових технологій, оновлення основних фондів, запровадження загальносвітових стандартів якості.

Досвід економічних перетворень, набутий у країнах Центральної та Східної Європи, дає змогу виділити найбільш вірогідні тенденції та закономірності трансформаційної економіки для здійснення ринкових перетворень. Вихідним пунктом ринкових перетворень у всіх країнах була відміна контролю над цінами, що переважно призвело до подорожчання значної маси товарів. У всіх країнах виникла необхідність управляти відкритою інфляцією. Уряди багатьох країн почали застосовувати монетарні методи для подолання інфляції, яка часом досягала дуже значних розмірів. Серед таких методів були і маніпулювання відсотковими ставками на кредити, і зміна розмірів обов'язкового банківського резервування, і лібералізація імпорту. Проте часто ці монетарні заходи лише погіршували ситуацію, що склалася. У трансформаційних економіках реакції господарюючих суб'єктів на заходи монетарного характеру істотно відрізняються від реакції підприємств ринкового господарства. Отже, жодна перехідна економіка не змогла на практиці уникнути інфляційного зростання цін. Цьому є декілька причин. По-перше, уряду важко відмовитись від отримання інфляційного податку в той момент, коли постає нагальна потреба в коштах для фінансування соціальних видатків і підтримки державних підприємств. По-друге, висока інфляція знецінює заощадження населення і цим забезпечує однакові умови для конкуренції різних груп товарів. По-третє, рівень цін, що постійно зростає, призводить до виділення тих підприємств і державних органів, які здійснюють активну цінову політику. Таким чином, інфляція змушує пристосовуватись до нових ринкових умов та відіграє позитивну інституційну роль.

Ще однією тенденцією, притаманною для країн з трансформаційною економікою, є неодмінне виникнення конфлікту між нагромадженням та споживанням, який в основному вирішується на користь споживання. Конкурентну боротьбу в перехідній економіці ведуть не за зниження витрат виробництва, а за посилення корпоративної влади як форми контролю за виробництвом та ринком, за одержання дешевих кредитів та ресурсів. На відміну від ринкової економіки, де ціна розглядається як точка рівноваги між попитом і пропозицією товару, у перехідній економіці вона перебуває під впливом влади монопольних структур. Насамперед це стосується цін на сировину, устаткування, робочу силу. У трансформаційних економіках можна спостерігати значну розбіжність цін на одну й ту саму продукцію не тільки в межах країни, але і в межах одного регіону чи міста. Це є наслідком того, що переважна більшість цін встановлюється монопольним способом, оминаючи конкурентні механізми.

Проте однією з найбільш істотних характерних для перехідної економіки рис більшість науковців визнають глибокий спад виробництва. Так, відомий угорський економіст Я. Корнаї назвав це явище "трансформаційним спадом" [7, с. 4]. Спад зумовлений тим, що у перехідній економіці втрачають силу передусім старі інститути та механізми діяльності, а нові ринкові ще тільки формуються. До найбільш характерних рис трансформаційного спаду можна віднести: перехід від ринку продавця до ринку покупця; структурну перебудову, яка в перехідний період протікає інтенсивніше порівняно зі звичайним економічним циклом; порушення економічної координації, тобто невизначеність і ризик; незавершеність основних інституційних перетворень і, насамперед, невизначеність прав власності, а також відсталість і недосконалість фінансового сектора; різке скорочення інвестиційної діяльності; зuboжіння значної частини населення та швидка диференціація доходів; високий рівень інфляції та гіперінфляція тощо.

Однією з головних рис трансформаційного спаду Я. Корнаї називає перетворення платоспроможного попиту на визначальний фактор економічної динаміки. Тобто, перехідна економіка стає тоді переважно ринковою, коли головним обмеженням господарського зростання виявляється обмеженість попиту. Сигналом закінчення трансформаційного спаду стає утворення на місці ринку продавця ринку покупця.

Ознакою закінчення трансформаційного спаду і утворення ринкової економіки може слугувати такий показник, як зростання валових інвестицій в економіку, який визнаний головним критерієм виходу зі спаду у доповіді Економічної комісії ООН для Європи [10, с. 140]. У країнах -"лідерах", до яких належать такі країни Центрально-Східної Європи, як Чехія, Угорщина, Словенія та Польща, платоспроможний попит став одним із головних факторів стабілізації та пожвавлення виробництва.

Отже, в економіці перехідного типу відбуваються важливі структурні зрушення, тобто структурна перебудова. Структурна перебудова економіки потребує певного механізму – певних засобів, форм і методів, за допомогою яких вона здійснюється в найкоротші строки і з найбільшим ефектом. У кожній країні існує своя специфіка структурної перебудови, але є й дещо загальне, до чого належить процес нагромадження капіталу. Створилася й продовжує свій розвиток ціла індустрія нагромадження капіталу, яка за помірну плату може надати індивідуальному підприємцеві чи окремому підприємству змогу профінансувати свій бізнес. Найпоширенішою формою фінансування підприємницької діяльності є іноземні інвестиції. Вони сприяють розвитку не лише країн з трансформаційною економікою, а й досить часто високоіндустріальних держав, наприклад США, економіка яких останніми роками перетворилась в одного з найбільших споживачів іноземних інвестицій [5].

Нагромадження капіталу у формі іноземних і внутрішніх інвестицій є неодмінною умовою здійснення визначеної структурної перебудови національної економіки, в якій поступово починає все більшу роль відігравати малий та середній бізнес.

Література

1. Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. Барановський, В. Сіденко // Дзеркало тижня. – 2004, 15 травня.
2. Бузгалин А. Либерализация Versus Модернизация (сравнительный анализ переходных экономических систем) / А. Бузгалин, А. Колганов // Вопросы экономики. – 1998, № 8. – С. 38-56.
3. Душанич Т.Н. Экономика переходного периода / Т.Н. Душанич, Й.Б. Душанич. – М.: Институт международного права и экономики, 1996. – 184 с.
4. Економіка зарубіжних країн: Підручник / [А.С. Філіпенко, В.А. Вергул, Т.С. Бураківський та ін.]. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.
5. Єрохін С.А. Загальний сценарій структурної трансформації розвинутих країн / С.А. Єрохін // Актуальні проблеми економіки. – 2002, № 11. – С. 2-8.
6. Козуб Д.А. Переходные процессы в экономике индустриального типа: содержание и методы структурирования): Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.01.01/ Козуб Данила Анатольевич – Харьков, 2001. – 20 с.
7. Корнаи Я. Трансформационный спад / Янош Корнаи // Вопросы экономики. – 1994, № 3. – С. 4-26.
8. Кубай Н.Є. Становлення і розвиток приватного підприємництва в перехідній економіці (на прикладі малих підприємств України): Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.01.01 / Кубай Наталія Євгенівна. – Львів, 1999. – 17 с.
9. Савка Н.В. Макроекономічні проблеми розвитку підприємництва у перехідній економіці України: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.01.03 / Савка Наталія Володимирівна. – Львів, 1997. – 184 с.
10. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи): Інститут економічного прогнозування / за ред. В.М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
11. Яременко О.А. Переходные процессы в экономике Украины: Институциональный аспект / О.А. Яременко. – Х.: Основа, 1997. – 182 с.

УДК 342.8

Доц. І.М. Карамбович, канд. экон. наук – Академія митної служби України

ВЗАЄМОДІЯ КРАЇН У РАМКАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЯК ВАЖЛИВА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Висвітлено питання регіоналізації міжнародної торгівлі. Розглянуто найбільші регіональні торгові об'єднання.

Ключові слова: міжнародна торгівля, торгові угоди, зони вільної торгівлі.

Assoc. prof. I.M. Karambovych – Custom service academy of Ukraine

Countries co-operation within the framework of integration associations as important progress of world trade trend

Article is devoted to a question of the international trade regionalization. It deals with the biggest regional trade unions.

Актуальність проблеми. На сьогоднішньому етапі розвитку світового господарства міжнародна торгівля є основною формою міжнародної економічної діяльності. Оскільки, останнім часом однією з найбільш чітко виражених тенденцій розвитку міжнародної торгівлі стала тенденція торгової взаємодії країн у рамках інтеграційних об'єднань, то дослідження цього питання має важливе наукове значення.